



Eesti Kohtunike Ühing

Hr Raivo Aeg
justiitsminister
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie 17.07.2019 nr 8-1/4367

Meie 26.08.2019

Arvamus kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohta

Eesti Kohtunike Ühing (EKOÜ) tänab Justiitsministeeriumi võimaluse eest esitada omapoolne arvamus kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (edaspidi *eelnõu*) kohta. EKOÜ on 31.05.2018 esitanud Justiitsministrile arvamuse sama eelnõu eelmise versiooni (edaspidi: 2018. a eelnõu) kohta. Mitmete nimetatud arvamus sisaldunud EKOÜ ettepanekutega (nt kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 49 lg 1 p 2 muutmise, § 69² seadustikku lisamise ja § 107 lõikega 3¹ täiendamise osas) ei ole eelnõu uue versiooni koostamisel arvestatud ning seletuskirjast ei leia ka asjakohaseid sisulisi põhjendusi. Seetõttu EKOÜ rõhutab esmalt, et kuigi käesolevas arvamus varem esitatud arvamus märgitud ei korrata, jääb EKOÜ kõikide 31.05.2018 esitanud ettepanekute juurde ning palub neid uuesti kaaluda.

Teise üldise märkusena toob EKOÜ välja, et kuigi eelnõuga plaanitakse kaotada KrMS-ist termin "eeluurimiskohtunik", pannakse kohtule kohtueelses menetluses (ehk eeluurimise staadiumis) varasemaga võrreldes mitmeid ülesandeid juurde. EKOÜ loodab, et ülesannete lisandumise korral arvestab Justiitsministeerium sellega ka vabanevate kohtunikukohtade täitmisel ning rahaliste vahendite eraldamisel kohtusüsteemile.

Konkreetemalt on EKOÜ-l eelnõu ja selle seletuskirja osas järgmised ettepanekud ning tähelepanekud.

1. **Eelnõu § 1 p 11** järgi kavandatakse muuta KrMS § 36 teksti ja sõnastada see järgmiselt: "Juriidilisest isikust kahtlustatav või süüdistatav osaleb kriminaalmenetluses oma seadusliku esindaja, seadusliku esindaja poolt volitatud töötaja, pankrotihalduri või lepingulise esindaja kaudu, kellel on kõik kahtlustatava või süüdistatava õigused ja kohustused. Juriidilise isiku nimel ütluste andmise õigus on juriidilisest isikust kahtlustatava või süüdistatava seaduslikul esindajal või pankrotihalduril." EKOÜ hinnangul tuleks lepingulise esindaja mõiste normis täpsemalt avada. Kindlasti ei saaks esindajaks olla isik, kellel ei ole õigusteadmisi, seega ettepanek on täiendada normi selliselt, et lepingulise esindaja all mõeldakse isikut, kes on omandanud õiguse õppesuunal vähemalt riiklikult tunnustatud magistrakraadi, sellele vastava kvalifikatsiooni Eesti Vabariigi haridusseaduse § 28 lõike 2² tähenduses või sellele vastava välisriigi kvalifikatsiooni. Teiseks tuleks näha kohtule ette võimalus eemaldada menetlusest juriidilise isiku töötaja

või lepinguline esindaja, kui ta on näidanud end ebaausana, asjatundmatuna või vastutustundetuna. Kui lubada mistahes isikuid süüdistatavast juriidilist isikut esindama, sh asjades, kus on süüdistatava vastu esitatud tsiviilhagi, ei ole EKoÜ arvates piisavalt tagatud esindaja poolt seisukohtade asjatundlik esitamine. See omakorda mõjutab negatiivselt süüdistatava huvide tagamist ning menetluse efektiivsust üldisemalt.

2. **Eelnõu § 1 p-s 16** nähakse ette KrMS § 49 lg 1 p 2 sõnastamine järgmiselt: "2) on samas kriminaalasjas teinud käesoleva seadustiku §-s 89, 91, 102, 132, 134, 135, 137, 137¹, 141, 141¹, 141², 141³, 141⁴, 142, § 217 lõikes 5 või §-s 395¹ nimetatud või 126⁶, 126⁷, 126⁸ alusel tehtud kohtumääruse, välja arvatud kriminaalasja arutamisel kokkuleppe- ja käskmenetluses;". Selles osas ei ole paraku arvestatud EKoÜ poolt 2018. a eelnõu kohta esitatud ettepanekuid. Muu hulgas ei ole kavandatavasse uude normi kohtuniku taandumise alustena lisatud KrMS § 57 (kaitsja taandamise taotluse lahendamine) ega § 230 (uurimisasutuse ja prokuratuuri tegevuse peale kaebuse lahendamine), mis on vastuolus nn kahe toimiku süsteemist tuleneva põhimõttega, mille kohaselt kohtunik ei tohi enne asja arutamist tutvuda tõenditega. Samuti pole lisatud kohtuniku taandamise alustena KrMS § 245¹ lg 1 punkte 2, 3, 4; § 248 lg 1 punkte 1–3 ja lühimenetlusest keeldumist (§ 235¹ lg 1 p-d 2, 3 ja § 238 lg 1 p-d 1, 2 ning § 254). Arvestades nn kahe toimiku süsteemi, jääb arusaamatuks, miks pole EKoÜ ettepanekut arvestatud. EKoÜ arvates võiks kaaluda KrMS § 49 lg 1 p 2 sõnastamist selliselt, et sättes oleks erinevate paragrahvide loetelu asemel selgelt sätestatud, et kohtunik on kohustatud kriminaalasjast taanduma, kui ta on varasemalt selle kriminaalasja kohtueelses menetluses või kohtumenetluses täitnud kohtu ülesandeid, mis on toonud kaasa tema tutvumise kriminaaltoimiku materjalidega.
3. **Eelnõu § 1 p 85** järgi kavandatakse täiendada KrMS-i §-ga 142¹, mis peaks reguleerima konfiskeerimise, selle asendamise, tsiviilhagi, avalik-õigusliku nõudeavalduse ja varalise karistuse tagamise abinõu põhjendatuse kontrolli. EKoÜ hinnangul ei ole sellise regulatsiooni lisamine põhjendatud. Juba praegune regulatsioon on tagamise abinõude põhjendatuse kontorolliks piisav. Seletuskirjast ei leia viidatud täienduse vajalikkuse kohta vastuseid ning jääb selgusetuks, mida soovitakse lisakontrolli tulemusena saavutada. Isegi kui pidada põhjendatuse lisakontrolli vajalikuks, peaks kontroll toimuma pikema ajaperioodi tagant. Kontrolli initsieerimise võimalus iga nelja kuu tagant on menetlusökoonomia seisukohalt vägagi küsitav.
4. **Eelnõu § 1 p 93** järgi kavandatakse muuta protokoll koostamist puudutavaid üldsätteid (KrMS § 146). EKoÜ iseenesest toetab regulatsiooni, mille puhul võib tõendiks uurimis- ja muu menetlustoimingu protokoll asemel olla salvestis (KrMS § 146 lg 1 p 8). EKoÜ hinnangul peaks see olema menetleja otsustada, kas salvestis on tõendina piisav ning kas protokoll või osa protokollist aitab paremini mõista menetlustoimingu käiku. Igal juhul tuleb soodustada paindlikkust, et protokolle ei koostataks ilma selge vajaduseta. See säästab oluliselt menetlejate ressursi. Kavandatava KrMS § 146 lg 10 alusel ei tohiks siiski hakata praktikas kergekäeliselt loobuma videosalvestuste ümberkirjutamisest vajalikus ulatuses. Nimetatu tooks kaasa kohtunikele täiendava ajakulu (kuna tuleb senisest enam videoid vaadata), sest uurida tuleb kogu videosalvestust, leidmaks tõenduslikku tähtsust omavat teavet. Menetlustoimingu protokollist on asjakohane info kergemini ja kiiremalt leitav.

Samuti leiab EKoÜ, et KrMS §-de 146 ja 152 muutmise puhul peaks olema selgem süsteem (1) nõuete osas, mis kehtivad protokollile ja (2) nõuete osas, mis kehtivad salvestamisele. Salvestamise puhul tuleb eristada tubases keskkonnas rahulikus tempos läbiviidavat toimingut (nt ülekuulamine) ja kiireloomulist korrakaitsetoimingut (nt valdusesse sisenemine kannatanu kaitseks). Kiireloomulise korrakaitsetoimingu puhul puudub võimalus ja vajadus järgida KrMS § 146 lg 9 selgitamise nõudeid. Seega tuleb kaaluda erisätte lisamist nt selliselt: kiireloomulise toimingu puhul teavitatakse salvestamisest toimingu jäädvustamise alguses, juhul kui see on võimalik.

Eelnõus on allkirjastamine asendatud kinnitamisega. Sellest tulenevalt peaks tekst, et protokoll kinnitab menetleja, asuma mitte KrMS § 152 lg-s 5, vaid KrMS §-s 146.

5. **Eelnõu § 1 p-ga 107** kavandatakse muuta KrMS § 160² ning sõnastada selle 6. lõige järgmiselt: "(6) E-toimiku süsteemi vahendusega isiku elektrooniliste kontaktandmete aadressil saadetud teave loetakse kättetoimetatuks juhul, kui isik on selle kohta saatnud kinnituse. Kui teave saadetakse isiku poolt menetlejale avaldatud elektrooniliste kontaktandmete aadressil, loetakse teave kättetoimetatuks pärast kolme tööpäeva möödumist saatmisest." EKoÜ hinnangul on viidatud lõike kavandatud teine lause problemaatiline. Sätte sarnaneb sisult tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 314¹ lg-le 2, mille (kohane) rakenduspraktika on tekitanud teatavasti palju vaidlusi. Õiguskantsler on Eesti Advokatuuri pöördumiste alusel pidanud korduvalt hindama normi põhiseaduspärasust ning leidnud, et TsMS § 314¹ lg 2 kohast kättetoimetamise viisi võib kasutada erandjuhtudel, kuna see piirab isikute õigust osaleda kohtumenetluses (Eesti Vabariigi põhiseaduse § 15). Seetõttu on EKoÜ-l ettepanek täiendada sätet kriteeriumidega, millal on võimalik menetlusdokumente KrMS § 160² lg 6 teise lause alusel kättetoimetatuks lugeda: 1) varasem kättetoimetamine ei ole õnnestunud (nt ei kinnita adressaat e-kirjaga kättesaamist); 2) isikut on hoiatatud, et selle saatmisega loetakse menetlusdokument kättetoimetatuks.
6. **Eelnõu § 1 p-ga 168** kavandatakse kehtetuks tunnistada KrMS § 237 lg 5. EKoÜ hinnangul saab sätte kaotamise kohta eelnõu seletuskirjas esitatud põhjendustega osaliselt nõustuda, kuid siiski on kaheldav, kas isiku ära kuulamine kohtu poolt on piisavalt tagatud olukorras, kus ülekuulamisvõimalus kaotatakse.
7. Arvamuse andmiseks saadetud eelnõust on võrreldes 2018. a eelnõuga välja jäänud muudatus, mille järgi **kavandati muuta KrMS § 126¹⁶ lõiget 1** ja sõnastada see järgmiselt: "(1) Käesolevas seadustikus nimetatud alusel kohtu poolt jälitustoiminguks antud loa andmise määrase peale võib enne kriminaalasja kohtusse saatmist esitada määruskaebuse käesoleva seadustiku 15. peatükis sätestatud korras." EKoÜ hinnangul oli nimetatud muudatus kaebemenetluse reguleerimisel oluline, mistõttu toetame selle teksti lisamist eelnõule.
8. EKoÜ hinnangul võiks kaaluda **KrMS § 18 muutmist** selliselt, et võimaldada nii esimese kui ka teise astme kuritegudes asja arutada kolmest kohtunikust koosnevas kohtukoosseisus. Riigikohtu esimees Villu Kõve on avaldanud muret, et suurte ja keerukate kohtuasjade puhul võib vähemkogenud kohtunikel tekkida probleeme menetluse juhtimises¹. EKoÜ jagab seda muret ning leiab, et üheks lahenduseks võiks

¹ Kättesaadav: <https://arileht.delfi.ee/news/uudised/riigikohtu-esimees-oigusriigis-ei-saa-olla-nii-et-rikas-meis-ostab-end-vabaks-ja-vaene-laheb-volla?id=86688833>.

olla ka suurema paindlikkuse loomine kohtukoosseisude moodustamisel. Regulatsiooni võimalik eeskuju võiks olla halduskohtumenetluse seadustiku § 11. Koosseisude moodustamise täpsem korraldus peaks jääma kohtute endi otsustada.

Austusega

(allkirjastatud digitaalselt)

Indrek Parrest
Esimees